

سیاسه‌تریژی میدیایی له هه‌ریمی کوردستان

پۆژان سیفۆر اسکندر*

وشه کلیلیه‌کان: میدیا، سیاسه‌ت، سیاسه‌تریژی، سیاسه‌تی میدیایی، هه‌ریمی کوردستان.

<https://doi.org/10.31271/jopss.10043>

پوخته‌ی توژیینه‌وه:

میدیایان هۆکاری گرنگ له ئاراسته‌کردنی رای گشتی، بۆیه دانان و دیاریکردنی سیاسه‌تی گشتی و دوورمه‌ودا به مه‌به‌ستی رێنۆینیکردنی میدیا له‌سه‌ر ئاستی گشتی بایه‌خداره. له‌به‌رئوه‌ی فه‌زای دامه‌زراوه میدیاییه‌کان سروشتیکی ئالۆز و فره‌په‌هه‌ندیان هه‌یه، پێویسته به لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی رێگه‌چاره‌ی گونجاو و چاره‌سه‌ری ئاریشه‌ گشتیه‌کانی میدیا بدۆزێته‌وه و له‌ خزمه‌تی ئامانجه‌ گشتیه‌کاندا ئاراسته‌ بکری. یه‌کیک له‌و رێگایانه‌ش بریتیه له‌ سیاسه‌تی گشتی یان سیاسه‌تریژی میدیایی. که‌ لێره‌دا مه‌به‌ست له‌ ستراتیژیکی به‌رفراوان بۆ ئاراسته‌کردنی میدیاکان بۆ گه‌شتن به‌ چوارچۆیه‌یه‌کی گشتی به‌ جوړیک له‌ خزمه‌تی ئامانجه‌ بالاکانی کۆمه‌لگه‌دا بێت. به‌ ئامانجی گرنگیدان به‌ سیاسه‌ت له‌ بواری میدیادا له‌ هه‌ریمی کوردستاندا و خستنه‌پرووی پێویستیه‌کانی ئه‌و بواره، هه‌روه‌ها پرکردنه‌وه‌ی بۆشایی له‌ بواری سیاسه‌تی میدیایی له‌ هه‌ریمی کوردستان ئه‌م توژیینه‌وه‌یه ئه‌نجام دراوه. هه‌ول‌دراوه پاش خستنه‌به‌رباسی چه‌مکی سیاسه‌ت به‌گشتی، سیاسه‌تریژی میدیایی و ئامانجه‌کانی، بایه‌خه‌کانی ئه‌م سیاسه‌ته‌ بۆ میدیاکانی هه‌ریمی کوردستان روون بکریته‌وه. ئه‌وه‌ش به‌ لیکۆلینه‌وه‌ له‌ ئه‌ده‌بیاتی توژیینه‌وه‌که و به‌ به‌کارهێنانی میتۆدی وه‌سفی کتێبخانه‌یی به‌ئه‌نجام گه‌یشتوه.

ملخص البحث:

السياسة الإعلامية في إقليم كردستان

وسائل الإعلام هي سبب مهم لتوجيه الرأي العام، لذلك من المهم وضع وتحديد السياسات العامة الطويلة الأجل لتوجيه وسائل الإعلام على المستوى العام. وبما أن فضاء المؤسسات الإعلامية ذات طابع معقد ومتعدد الأبعاد، يجب من خلال طرق علمية جادة إيجاد حلول مناسبة لحل مشاكل الإعلام العاة و وتوجيهها لخدمة الأهداف العامة. وإحدى هذه الطرق هي السياسة العامة أو السياسة الإعلامية، التي تهدف هنا إلى أن تكون استراتيجية واسعة النطاق لتوجيه وسائل الإعلام بغية الوصول إلى إطار عام بطريقة تخدم الأهداف السامية للمجتمع. وقد تم إجراء هذه الدراسة للتركيز على

* مامۆستای یاریده‌ده‌ر له به‌شی ته‌کنیکی میدیا/ کۆلیژی ته‌کنیکی کارگێری /زانکۆی پۆلیته‌کنیکی سلێمانی:

Rozhan.saifur@spu.edu.iq

السیاسة الإعلامية في إقليم كوردستان وتلبية احتياجات هذا المجال، إضافة الى سد الفجوة في السياسة الإعلامية في إقليم كوردستان. وقد حاولت الدراسة تسليط الضوء على أهمية هذه السياسة لوسائل الإعلام في حكومة إقليم كوردستان بعد معالجة مفهوم السياسة بشكل عام والسياسة الإعلامية وأهدافها أيضا. وقد تم ذلك من خلال البحث في أدبيات البحث في هذا المجال، مع استخدام منهج الوصف المكتبية.

Abstract:

Media policy in the Kurdistan region

The media has a significant role in directing and forming public opinion, so it is important to set and determine public and long-term policies to help the media at the public level. Since the space of media has a complex and multidimensional nature, scientific research and appropriate solutions must be found to solve public media problems and serve public goals. One of these ways is media policy. It is here intended to be a wide-scale strategy for directing the media to reach a public framework in a way that serves the high goals of society. This study was conducted to focus on media policy in the Kurdistan Region and to address the needs of this field, as well as to fill the gap in media policy in the Kurdistan Region. This study is an attempt to highlight the importance of this policy to the Kurdistan Regional Government's media and following that, the concept of politics in general, media policy and its objectives are discussed. This has been done by investigating the literature of the research and using the method of library research.

پیشه‌کی

بۆئوهی میدیاکان به‌شداربن له دروستکردنی که‌شیکێ ته‌ندروستی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و هه‌روه‌ها به‌شداربن له چاره‌سه‌ر نه‌ک خولقاندنی کیشه، پتویستمان به‌ سیاسه‌ت‌پێژیه‌کی گونجاو و دوورمه‌ودا له‌ بوا‌ری میدیادا هه‌یه. هه‌روه‌ها به‌هۆی زۆری و جۆراوجۆری هۆکار و دامه‌زراوه‌ میدیاییه‌کانیش، یاسا‌کانی تاییه‌ت به‌ میدیا یان سیاسه‌ته‌ میدیاییه‌ پێشینه‌کان ناتوانن وه‌لامه‌ره‌وه‌ی واقعیی ته‌م‌پۆ بن و له‌ هه‌ندۆی باب‌ه‌تیشدا په‌نگه‌ پێگه‌ی دروست بکه‌ن. بۆیه‌ هه‌رچه‌ند دره‌نگ‌تر بچینه‌ ناو سیاسه‌ت‌پێژیه‌کی دروست سه‌باره‌ت به‌ میدیا ئه‌وا دره‌نگ‌تر ده‌توانین گۆرانکاری بکه‌ین و سیاسه‌ت‌پێژیه‌کی دروست ته‌نجام بده‌ین. له‌ لایه‌کی‌تریشه‌وه‌ فه‌زای دامه‌زراوه‌ میدیاییه‌کان سروشتی‌کی ئالۆز و فره‌په‌هه‌ندی هه‌یه، پتویسته‌ به‌ لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی رێگه‌چاره‌ی گونجاو بۆ چاره‌سه‌ری ئاریشه‌ گشتیه‌ی‌کانی میدیا بدۆزێته‌وه‌. ته‌م‌ رێگه‌ زانستیه‌ش بریتیه‌ له‌ سیاسه‌ت‌پێژی له‌ دامه‌زراوه‌کاندا که‌ به‌هۆیه‌وه‌ شیوا‌زی بریاردان له‌ هه‌ر شوێنی‌کی گشتی به‌ میدیاشه‌وه‌، خۆی له‌ چوارچۆیه‌ی ته‌م‌ رێسایه‌دا ده‌بینێته‌وه‌. واته‌ بۆئوه‌ی میدیا کۆمه‌لگه‌ به‌لاری‌دا نه‌بات، به‌لکوو ده‌ستی هه‌بێت له‌ به‌ره‌وپێشبردن و گه‌شه‌پێدانیدا، پتویسته‌ به‌رنامه‌ و سیاسه‌تی‌کی دروست دا‌برێژرێت چ له‌سه‌ر ئاستی تاک و چ له‌سه‌ر ئاستی گشتی (نیشتمانی) ناوه‌نده‌ میدیاییه‌کان و کۆمه‌لگه‌ و ده‌وله‌تیشدا، چونکه‌ سه‌رکه‌وتنی هه‌ر ناوه‌ندی‌ک (ناوه‌ندی میدیایی) په‌یوه‌سته‌ به‌و سیاسه‌ته‌ی پیاده‌ی ده‌کات. سیاسه‌ت‌پێژی له‌ میدیادا بریتیه‌ له‌ ستراتیژی‌کی به‌رفراوان بۆ ئاراسته‌کردنی میدیاکان بۆ گه‌شتن به‌ ئامانجه‌ بالاکانی کۆمه‌لگه‌. له‌به‌رئوه‌ی له‌ ئیستادا له‌ کوردستان راگه‌یاندنێکی نیشتمانی بوونی نییه‌ که‌ په‌په‌روه‌یی سیاسه‌تی‌کی نیشتمانی بکات وه‌ک روخساری هه‌ری‌می کوردستان چ له‌ ناوخۆ و چ بۆ ده‌ره‌وه‌. ئه‌وا پتویستی زیاتر بۆ سیاسه‌ت‌پێژی میدیایی دێته‌ کایه‌وه‌. هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ هه‌بوونی یاسا‌کانی چاپه‌مه‌نی و راگه‌یاندن له‌ هه‌ری‌می کوردستان، هێشتا نه‌توانراوه‌ سیاسه‌ت‌پێژیه‌کی گونجاو بۆ بوا‌ری میدیا دیاری بکری‌ت. چه‌ندین توێژینه‌وه‌ ئاماژه‌یان به‌وه‌ داوه‌ که‌ به‌شیوه‌یه‌کی گشتی، دانانی سیاسه‌ت‌پێژی میدیایی له‌به‌ر سێ هۆکار کاری‌کی پتویسته‌: یه‌که‌م، سیستمه‌ میدیاییه‌کان له‌ پرۆسه‌ سیاسیه‌ی‌کاندا رۆلێکی گه‌رن و کاریگه‌ریان هه‌یه. دووه‌م، ته‌کنیکه‌ جیهانییه‌کانی زانیاری و په‌یوه‌ندییه‌کان کاریگه‌ریان هه‌یه‌ له‌ باب‌ه‌تی کۆمه‌لایه‌تی و کولتوری و لاتاندا. سێیه‌م، لیک‌دانه‌برانی ته‌واوه‌تی که‌ش و بارودۆخه‌ واقعییه‌کان له‌ بارودۆخه‌ گریمانیه‌یه‌کان (Virtual).

پرسیاری توێژینه‌وه‌:

له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا بۆ روونکردنه‌وه‌ی چه‌مکی سیاسه‌ت‌پێژی و چۆنیه‌تی دانانی سیاسه‌ت‌پێژی دروست له‌ بوا‌ری میدیا له‌ هه‌ری‌می کوردستاندا هه‌ول بۆ دۆزینه‌وه‌ی وه‌لام بۆ ته‌م‌ پرسیاره‌ سه‌ره‌کیه‌ ده‌دری‌ت: گه‌رنکی سیاسه‌ت‌پێژی میدیایی له‌ هه‌ری‌می کوردستان چیه‌؟ ته‌مه‌ش ده‌خوازێت وه‌لام بۆ ته‌م‌ پرسیاره‌ لاوه‌کیه‌ش بدۆزێته‌وه‌: مه‌به‌ست له‌ سیاسه‌ت‌پێژی به‌ گشتی و سیاسه‌ت‌پێژی میدیایی چیه‌؟

گرنگی توژیینه‌وه‌که

به‌مه‌به‌ستی دارشتنی سیاسه‌تیکێ میدیایی دروست که بتوانیت به شیوه‌یه‌کی به‌رفراوان سه‌رحه‌م لایه‌نه‌کان له‌به‌رچاو بگریت پێویسته رۆلی توژیینه‌وه‌کان له‌یاد نه‌کړین، هه‌روه‌ها بوونی توژیینه‌وه‌ی تایبته به‌و بواره یارمه‌تی سیاسه‌تپژه‌کان ده‌دات به‌شیوه‌یه‌کی دروست سیاسه‌تیکێ گونجاو له‌ بوارێ میدیادا پیشکesh بکهن. بۆیه زۆرینه‌ی توژیهران و پسپوهرانی ئەم بواره جهخت له‌ متمانه‌ی سیاسه‌تپژه‌کان ده‌کهنه‌وه به‌ توژیینه‌وه‌ زانستیه‌کان. کێ (٢٠٠٧) روونی ده‌کاته‌وه که کاریگه‌ری لیکۆلینه‌وه‌کانی بوارێ سیاسه‌تپژی له‌ سیاسه‌تپژی ئه‌وروپادا له‌ ده‌یه‌ی ١٩٦٠ و ١٩٧٠ وه‌ک گشتگیرترین هه‌ول‌ه‌کان، بریتی بووه له‌ به‌کاره‌ینانی توژیینه‌وه‌کان له‌م بواره‌دا بۆ رووتربوونی (شه‌فاف) سیاسه‌ته‌ میدیاییه‌کان (اربطنی ط، ١٣٩٥، p. ٢٨). کاریگه‌ری توژیینه‌وه‌کانیش ده‌کرێ راسته‌وخۆ یاخود ناراسته‌وخۆ بێت. ئەم توژیینه‌وه‌یه به‌هسته‌کردن به‌بۆشایی شۆینی سیاسه‌تپژی له‌ میدیا له‌ ههریمی کوردستاندا هه‌ول ده‌دات لایه‌نه‌کانی گرنگی و سوده‌کانی سیاسه‌تپژی میدیایی بخاته‌روو. له‌به‌رئه‌وه ئەم توژیینه‌وه‌یه ده‌کرێ ب‌بێته‌ به‌رچاو‌روونییه‌ک بۆ سیاسه‌تپژه‌کان که له‌ رێگه‌یه‌وه بتوانن پێویستیه‌کانی سیاسه‌ته‌ میدیاییه‌کان بناسنه‌وه و له‌ پلان و به‌رنامه‌ی سیاسه‌تپژییه‌که‌دا سوودی لێ‌وه‌ربگرن.

ئامانجی توژیینه‌وه‌:

له‌م سه‌رده‌مه‌دا، ده‌رکه‌وتنی ته‌کنیکه‌ نوییه‌کانی راگه‌یاندن و زانیاری و هه‌روه‌ها گۆرانی بارودۆخی ژینگه‌یی و زه‌ینیه‌کانی وه‌رگران، ئالۆزی له‌ کار و ژینگه‌ی رێکخراو و دامه‌زراوه‌ میدیاییه‌کاندا دروست کردووه. به‌هۆی ئه‌و ئالۆزی و گۆرانه له‌ کار و چالاکیاندا، رێکخراوه‌ میدیاییه‌کان پێویستیان به‌ نه‌خشه‌ رێگه‌یه‌که که بتوانن به‌هۆیه‌وه ئه‌و بارودۆخه به‌رپوه‌بهن و له‌ به‌رامبه‌ر گۆرانه‌ کتوپره‌کاندا کاردانه‌وه‌ی گونجاویان هه‌بێت. به‌پارادانیش به‌ گونجاوی له‌گه‌ڵ گۆرانکارییه‌کاندا ده‌چێته‌ خانه‌ی سیاسه‌تپژییه‌وه. سیاسه‌تپژی رۆلێکی مه‌رکه‌زی هه‌یه له‌ کاروچالاکیی رێکخراوه‌ میدیاییه‌کاندا. هه‌ربۆیه به‌ ئامانجی گرنگی دان به‌ سیاسه‌تپژی له‌ بوارێ میدیادا له‌ ههریمی کوردستاندا و خسته‌رووی پێداویستیه‌کانی ئه‌و بواره، هه‌روه‌ها پ‌کردنه‌وه‌ی بۆشایی له‌ بوارێ سیاسه‌تپژی میدیایی له‌ ههریمی کوردستان ئەم توژیینه‌وه‌یه ئاماده‌کراوه. هه‌روه‌ها ئەم توژیینه‌وه‌یه مه‌به‌ستیه‌تی ئاماژه به‌ چه‌مکه‌کانی بوارێ سیاسه‌تپژی بدات و روونیان بکاته‌وه.

رێبازی توژیینه‌وه‌:

له‌ کوردستاندا به‌ مه‌به‌ستی ئاماده‌کردن و دارشتنی سیاسه‌تیکێ تایبته به‌ میدیاکان، تا ئێستا توژیینه‌وه‌یه‌ک له‌به‌رداستدا نیه. بۆیه ده‌توانین سوود له‌ سه‌رچاوه، واقیع و تیکسته‌ میژوویه‌کان وه‌رگرن که گرنگیان به‌ ئامانج و کارایی هۆکاره‌کانی په‌یواندیه‌کان و راگه‌یاندن داوه، ئه‌ویش هه‌ر له‌ کاتی دامه‌زراندنی بلاوکراوه و په‌یوه‌ندیه‌کانی رابردوو، تاوه‌کو به‌کاره‌ینانی هۆکاره‌ نوییه‌کانی

میدای بيسراو و بيزاو، له سه دهی نۆزده هه مه وه تا ئیستا و لیشیان بکۆلینه وه. له م جۆره نوێژینه واندا کۆکردنه وهی داتای پێویست، شیکردنه وهی چه مکه کان و وه لآمدانه وهی پرسپاره کان له سه ره کیتړنی ریکاره کانی نه نجامدانی توێژینه وه هه ژمار ده کړن. بۆیه له م نوێژینه وه یه دا بۆ گه یشتن به ئامانجه کان و کۆکردنه وهی داتای پێویست، به پێی شیوازیی گشتیی توێژینه وه که، توێژه ره به پشتبسته ن به میتۆدی وه سفی و به کاره یانی شیوازی ریچه کی کتبخانه یی، پاش به دوا داچوون بۆ تیور و بۆچوونه باوه کان له بواری نه ده بیات، شیوه و بنه ماکانی سیاسه تپړژی، هه روها گرنگیه کی ده خاته روو.

تویژینه وه کانی ییشتَر

پاش بەدواداچوون بۆ توڭژىنەۋەكان لە بوارى سىياسەتپژىيى مېديايدا دەرکەوت كە زۆربەى نوڭژىنەۋەكان لە ھەرئيمى كوردستاندا، توڭژىنەۋەكان لە بوارى سىياسەتپژىيى مېديايدا، بە گشتى لىكۆڭلنەۋەكان لە سىياسەتى مېدياىي ۋەك سىياسەتەكانى حكو مەت لە بەرامبەر مېدياكان كەردووە و زۆرتر شىكارىي ئەو ياسا و رىساينەيان كەردووە كە حكو مەت تايبەت بە مېديا و راگەياندن دەرەي كەردووە و شىۋازى كار كەردنى ياسا كەنيان لە بەرامبەر راگەياندن و مېدياكاندا خستووەتە پروو. بېروانە: (محمەد، ۲۰۱۷) و (رەسوول، ۲۰۰۹) و ھتد. بەلام لەناوئەندە ئەكادىمىيەكانى ۆلاتان، سالانە چەندين توڭژىنەۋە لەو بوارە پىشكەش دەكرىن. ئەمانەى خوارو ە ھمونەبەكن لەو توڭژىنەۋانە:

سەید جامالەدین ئەكبەرزادەى جەھرومى لە توێژىنەوهىەكدا بە ئاوانىشانى (دەرھاویشتەكانى ھاوتەرىبى ئىنتەرنېت و تەلەفزیۆن لەسەر سیاسەتپێژى میدیایى لە ئێراندا) و بە کارھێنانى میتۆدى لىكۆئىلەھوى (qualitative method) و چاوپىكەوتن گەشتۆتە ئەو ئەنجامەى كە خالى سەرەكى لە سیاسەتپێژى میدیایى لە ئێراندا روویەكى سیاسى و ھەندىك جارىش روویەكى (ئاسایشى) ھەيە كە سیاسەتە سەرەكیەكان لە چوارچێۆى ئەواندا سەردەگرێت. لەبەر ئەوھش كە كۆمارى ئىسلامى ئێران ھەلقولۆى شورشكى ئىسلامیە، پاراستنى ئاسایشى نیشتمانى و بەردەوامى ھەژموونى سیاسى بە ئەولەویەتى سەرەكى لە سیاسەتپێژى میدیایى دادەنرێت. ئەم ئەولەویەتە مەبەست لێى سنورداركردنى تەلەفزیۆن، قەدەغەكردنى چالاكیەكانى كەنالە تاییەتەكان، قەدەغەكردنى سەتەلایت و ناردنى بارازیت، فیلتەرکردن و سنورداركردنى ئەنتەرنېت و ھاوشۆەكانبەتێ.

تاھر رۆشه ندل ئەر بہ تانی له توژیڭنه وه یه کیدا به ناویشانی (توژیڭنه وه یه کی بنچینه یی له بواری چه مکه تیورییه کانی سیاسه ترژی له میدیادا) به لیڤۆڭنه وه له ئه نجامی چه ندین توژیڭنه وه له بواری سیاسه ترژی له میدیادا گه یشتوو ته ئه وه نجامه ی که سه باره ت به سیاسه ترژی له میدیادا دوو تیروانین هه به یه که میان تیروانینی نه ریتییه که برۆای وایه که میدیاکان دامه زراوه گه لیکن که شیای سیاسه ترژیڭن و بو ئه وه مه به سته ش رۆلی ده و له ت و حکومه ته کان به هیتزر ده بیڭیت که چۆن بو پاراستنی به ره ژه و نه دیه گشتیه کانیاڭ ده ست بو سیاسه ترژی له بواری میدیادا ده بن. دووه میشیان تیروانیڭتیکی نوئییه که له بهر پشکه و تنه ته کیکیکیه کانی بواری په یه ونه دییه کان و ده رکه و تنی میدیا نوئییه کاند، بواری میدیا به زه مینه به ک داده ڭیت که قابیلی سیاسه ترژی نه. له تیروانینی نه ریتیدا

لایه‌کی بابته‌که بریتیه له توپژهران و ئه‌و توپژینه‌وانه‌ی که سیاسه‌تی میدیایی به ئهرکی حکومه‌ت داده‌نین و بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ش پێویسته راویژ به پسروران و توپژهرانی بواری میدیا بکه‌ن. لایه‌تیکی تر بریتیه له تپروانیی ره‌خنه‌یی بۆ سیاسه‌تپژیی میدیایی که تاییدا ره‌خنه له رۆلی حکومه‌ت ده‌گری‌ت له‌و سیاسه‌تپژیه‌دا. له تپروانیی نوێ بۆ سیاسه‌تپژیی میدیاییشدا، دوو لایه‌ن هه‌ن که لایه‌نیکیان پێی وایه سروشتی ته‌کنیکه نوێیه‌کانی میدیا هۆکاری ئه‌وه‌یه که نه‌توانرێ سیاسه‌تپژیی بۆ بکری‌ت و لایه‌تیکی تریش پێی وایه که میدیاکان په‌رپه‌وی له لۆژیکی بازار ده‌که‌ن و حکومه‌ته‌کان یان خاوه‌ندارانی میدیاکان رۆلی سه‌ربه‌خۆیان له سیاسه‌تپژیی میدیاییدا نیه به‌لکوو بازار سیاسه‌ته گشتیه‌کانی به‌ره‌مه‌پێنانی ناوه‌پۆک و ژیرخانی میدیاکان دیاری ده‌کات.

فان دۆنک له لیکۆلینه‌وه‌یه‌کدا به‌ناوی (Media policy for the digital age) که‌یشته‌ته ئه‌و ئه‌نجامه‌ی که بواری سیاسه‌تپژیی به‌ره‌به‌ره به‌ره‌و قبۆلکردنی ئه‌و سیاسه‌تانه ده‌چیت که له زانیاری و زانستی ناو توپژینه‌وه‌کانه‌وه به‌ره‌مه‌دیت. به‌لام جیاوازی هه‌یه له نێوان کاری سیاسه‌تپژیه‌کان و توپژهراندا، به‌و واتایه‌ی که توپژهران له دانانی سیاسه‌ته‌کاندا به‌شداری ناکه‌ن به‌لکوو وه‌ک رۆشنکه‌ره‌وه‌ی ریگه‌ی سیاسه‌تپژیه‌کان و ئاسانکردنی هه‌لپه‌ژاردنه‌کانیان کارده‌که‌ن و ئه‌وه‌ش ده‌خه‌نه‌روو که به‌هۆی ئه‌نجامی توپژینه‌وه‌کانیانه‌وه سیاسه‌تپژیه‌کان ده‌توانن چی به‌ده‌ست بخه‌ن. به‌لام له کۆتاییدا پریاردان ده‌گه‌رێته‌وه بۆ خودی لایه‌نه به‌رپرسه‌کانی سیاسه‌تپژیه‌که (Donk, 2005).

چان چاپین، له لیکۆلینه‌وه‌یه‌کدا به‌ ناوینیشانی (Policy process, policy learning, and the role of the provincial media in china)، رۆلی میدیاکانی چین له پرۆسه‌ی سیاسه‌تپژیی میدیایی و کاریگه‌ری دانانیان له‌سه‌ر چۆنیه‌تی جێبه‌جێکردنی ئه‌و سیاسه‌تانه روون ده‌کاته‌وه. به‌ پرۆای ئه‌و، ئه‌م بابته‌ سه‌ره‌کیانه له پرۆسه‌که‌دا به‌شداریان: ۱- گرنگی ده‌وله‌ت له دانانی سیاسه‌ته‌کان و جێبه‌جێکردنیان؛ ۲- ئه‌و رێشویین و هۆکارانه‌ی که به‌هۆیه‌وه میدیا ناوخۆیه‌کان ده‌توانن کاریگه‌ری له‌سه‌ر سیاسه‌تپژیی نه‌ته‌وه‌یی دابنێن و ۳- سیاسه‌تیک له پرۆسه‌ی سیاسه‌تپژیی که‌ناڵه ته‌له‌فزیۆنیه‌کانی ده‌ره‌وه. ئه‌م شێوازی سیاسه‌تپژیه‌یه له چین دوو ئه‌مجامی هه‌یه: یه‌که‌م ئه‌وه‌یه که هه‌ر سیاسه‌تپژیه‌کی گشتی له‌سه‌ره‌تاوه پێویستی به‌ پشتیوانی یه‌ک یان چه‌ند کۆمه‌له‌ی به‌رپه‌وه‌بردن هه‌یه بۆ رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی ته‌نگه‌لانه‌کانی بوروکراسی له قۆناغه‌کانی خواره‌وه‌دا. دووهمیش ئه‌وه‌یه که سروشتی کاری ده‌وله‌ت واده‌خوازیت و پێویستی ده‌کات له نێوان میدیا، یاسادانه‌ران و ده‌وله‌ت له قۆناغی جێبه‌جێکردندا په‌یوه‌ندییه‌کی نزیک به‌رقه‌رار ببیت. ئه‌و خاله‌ی که توپژینه‌وه‌کانی سه‌ره‌وه جه‌ختی لێده‌که‌نه‌وه بریتیه له رۆل و گرنگی توپژینه‌وه له بواری سیاسه‌تپژیی و سیاسه‌تی میدیایی و به‌ یارمه‌تیده‌ری سه‌ره‌کی دانراوه له دانانی سیاسه‌تیکێ دروست له بواری میدیادا به‌ گونجاری له‌گه‌ڵ به‌ها بالاکانی ئه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ی که توپژینه‌وه‌که‌ی تیدا ئه‌نجام دراوه. له‌م توپژینه‌وه‌یه‌شدا گرنگی و پێویستیه‌کانی سیاسه‌تپژیی کراوه‌ته ئامانج.

تهووری یه کهم: سیاستریژی و سیاستریژی میدیایی:

ئهم تهوره تهرخان ده کهین بۆ ناساندنی چه مکه بنه پره تییه کانی ئهم توژیینه وه به، که بریتین له ههریه که له چه مکه کانی: (سیاسه تریژی - Policy) و (میدیا - Media) و (سیاسه تریژی میدیایی - Media Policy)، بهم شیوهیه:

یه کهم: سیاستریژی:

سیاسه تی به شیوهیه کی گشتی پیناسه کراوه به وه که بریتیه له هه لباردنی گرتگرتین هه لبارده کان له ژیا نی ریکخراو (گشتی) دا یاخود له ژیا نی تاییه تیدا. به پروای جینکینز سیاسه تریژی بریتیه له هه موو ئه و پریارانه ی که کاره کته ریگ یاخود گروپیگ له کاره کته ره سیاسیه کان سه باره ت به دیاریکردنی ئامانجه کان و ریوشوینه کانی گه یشتن به و ئامانجانانه، له هه لومه رجیکی دیاریکراودا ده ریده کهن، به مه رجیک ئهم پریارانه به شیوهیه کی یاسایی له چوارچیوه ی ده سه لاته کانی کاره کته ره کانداییت (ئیم، ١٣٨٠).

له لایه کیره وه رانی (١٣٨٩ هه تاوی) بهم شیوهیه پیناسه ی سیاسه تریژی ده کات: سیاسه تریژی بریتیه له کۆمه لێک له هه ول، کاروچالاکی به مه به ستی گه یشتن به و ئامانجانیه ی که پێشتر دیاریکراون. سیاسه تریژی هه لگری ئامانج، ناوه پۆک و به ره هه مه. ئامانج به و مه به سته ده وتریت که سیاسه تریژی به مه به ستی گه یشتن پێی داده پریژریت. ناوه پۆک به شیگه له سیاسه تریژی به و له هه لباردنی ئۆپشنی داواکراوه وه ده ده ست ده خریت و ئه و ریگایه ی که ده مانگه یه ئیتته ئامانج. به ره هه م یاخود ئه نجامیش ئه و گۆرانکاریانه یه که به هو ی جیه جیکردنی سیاسه تریژی به که وه دروست ده بیئت (طاهر روشندل اربطانی، علی حیدری، تابستان ٩٧، لاپه ره ١٣٥).

هه رکاتیک مه انه ویئت باسی سیاسه تریژی له هه ر بواریکدا بکهین به بی ناسینی سیاسه تی گشتی نا کرێ باسی سیاسه تریژی له و بواره دا بکریت. بۆیه پێویسته سه ره تا باسی سیاسه تی گشتی بکهین که له هه ناوی زانستی سیاسیه وه و به مانای کارکردن له بوا ری هیز و ده سه لاتدا سه رچاوه ی گرتوو و به بی گه رانه وه بۆ هیز و ده سه لات نا کرێ باس له سیاسه تریژی به گشتی و له نیویشیدا سیاسه تریژی میدیایی بکهین. به شیوهیه کی گشتی هه موو جو ره ریباز و ریگایه ک بۆ به رپوه بردن یاخود چاکسازی له هه ر لایه ن یاخود به شیگ له کاروباره کان، چ که سینئ بیئت یان کۆمه لایه تی، سیاسه تی پێده وتریت (آشوری، ١٣٩٤، لاپه ره ٢١٢). له روانگه ی لاسوێله وه سیاسه تریژی هۆکاریکه بۆ روونکردنه وه و تیگه یشتن له و هه لباردانانه و کاریگه ری کۆتایی و ئه نجامی ئه وان ده پیویت (کۆین بی. سمیث، کریستور دلبوو. لایمر، ١٣٩٦، لاپه ره ١٤). سیاسه تریژی گشتی بریتیه له دیراسه کردنی حکومه ت (ده ولت) له کرداردا (اربطانی، ١٣٩٤) و به کاره یێتی سیاسه تریژی وه ک چه مک زیاتر له پینج ده یه یه ی پر به ره می تییه راندوو. له زمانی کوردیدا له به رامبه ر هه ردوو زاراوه ی پۆلیتیکس (Politics) و پۆله سی (Policy) وشه ی سیاسه ت به کاردیت. ئه مه له کاتیکیه ی ئهم دوو زاراوه یه له بنه رته دا جیاوازن هه رچه نده له یه ک فیلدا به کاردین. بۆیه له م توژیینه وه یه دا که ئامانج

خستنه‌پرووی (Policy) یه، له به‌رامبه‌ردا وشه‌ی سیاسه‌تپژیی گونجاوتره، ئه‌ویش به مه‌به‌ستی جیا‌کردنه‌وه‌ی له وشه‌ی سیاسه‌ت (politics) که زیاتر وه‌ک زانستی سیاسیه‌ت به‌کارده‌هێت. سیاسه‌تپژیی گشتی پرۆسه‌یه‌که یاخود کۆمه‌لیک له کاروچالاکیه‌کان و بریاره‌کانی حکومه‌ته به ئامانجی چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌یه‌کی گشتی داده‌نریت (جهرمی، ۱۳۹۵، p. ۱۲). لاسوێڵ پێی وایه که زانستی سیاسه‌تپژیی و زانستی سیاسه‌ت هاوواتا نین به‌لکوو زانستی سیاسه‌تپژیی هه‌موو ئه‌و پسپۆریانه له‌خۆده‌گریت که مۆدێله‌کان، رێبازه‌کان و ئه‌نجامه‌کانیان ده‌توانیت پشکی هه‌بیت له به‌دواداچوونی کاروباره سه‌ره‌کیه‌کان، که حکومه‌ت رووبه‌روویان ده‌بێته‌وه (کوین بی . سمیت، کریستور دلبوو. لاریمر، ۱۳۹۶، لاپه‌ره ۱۵).

دووهم: میدیا:

هه‌ر هۆکار یان ئامرازیک (رادپۆ، ته‌له‌فزیۆن، رۆژنامه و ...) که زانیاری یان هه‌واڵیک به‌خه‌لک بگه‌یه‌نیت، پێی ده‌لێن میدیا. ئه‌م چه‌مکه‌ش بۆ یه‌که‌م جار له سالی ۱۹۷۹ له فهره‌نسادا به‌کارهات. مه‌کلۆهانی‌ش برۆای وایه میدیا بریتیه له فۆرمه ته‌کنه‌لۆژییه‌کانی په‌یام (حبيب‌زاده‌ملکی، ۱۳۹۴). هه‌م‌فریز (Humphreys) (۲۰۰۹) چوار بواری کلیل یان ئه‌رکی میدیایی خستۆته‌پروو که بریتین له (دکتر علی حیدری، دکتر سید حسین شرف‌الدین، دکتر مه‌دی هاشمی، ۱۳۹۸، لاپه‌ره ۱۳):

۱. سیاسه‌ت: په‌یوه‌ندی میدیا له‌گه‌ڵ حکومه‌ت، ده‌وله‌ت و ناوه‌نده‌کانی هێز له کۆمه‌لگه‌ی ناوخۆیی، نه‌ته‌وه‌یی و نیوده‌وله‌تی؛

۲. ئابوری: میدیا وه‌ک بازاریک یان وه‌ک کۆمپانیایه‌ک به‌دوای قازانج و سوده‌وه‌یه، ئه‌ویش له‌پێگه‌ی کاروچالاکیه‌کانی گه‌یاندنی زانیاری، ته‌رفیه‌ی، په‌روه‌رده‌یی و ریکلام؛

۳. کۆمه‌لایه‌تی و کولتووری: په‌یوه‌ندی میدیا به‌خواستی جه‌ماوهر و ئه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ی کاری تێداده‌کات؛

۴. کاری پیشه‌یی: یاسا و رێسا میدیاییه‌کانی تاکه‌کان و دامه‌زراوه‌کان و سیاسه‌تپژیی میدیایی نه‌ته‌وه‌یی و ریکخراوه‌یی.

په‌یوه‌ندییه‌کانی مڕۆف له‌سه‌ر بنه‌مای زمان، په‌یام و وه‌گر دروست ده‌بیت. بنه‌رته‌ی ئامرازی په‌یوه‌ندییه‌کانی مڕۆف که به‌ میدیا یان راگه‌یاندن ناوده‌بریت هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌مایه دروست بووه و پۆلێنکراوه. وه‌ک رۆژنامه (میدیای سارد)، ته‌له‌فزیۆن (میدیای گه‌رم)، رادپۆ، ته‌له‌فزیۆن و رۆژنامه (میدیای یه‌ک لایه‌نه)، ئینته‌رنیت (میدیای دوو لایه‌نه)، راگه‌یاندنه رووبه‌رووه‌کان و هتد. رۆلی ناوه‌نده میدیاییه‌کان، په‌روه‌رده، سه‌رگه‌رمی، کولتوو‌رسازی و له‌کۆتاییدا دروستکردنی رای گشتیه لای وه‌رگه‌ران (خاشعی، ۱۳۹۱، لاپه‌ره ۲۹).

میدیا به‌ره‌مه‌په‌نه‌کان و وه‌رگه‌رانی په‌یام دابه‌ش ده‌بن بۆ میدیای بێنراو و بیستراو. رادپۆ، سیدی، شری‌ت (audio tape)، ئیمه‌یل و هه‌ر میدیایه‌ک که وته‌یان ده‌نگ لێیه‌وه به‌ره‌م بێت، ب‌لاوبیته‌وه و وه‌رگیریت میدیای بیستراوه. میدیای بێنراو دابه‌ش ده‌بیت بۆ دوو به‌شی وێنه‌یی و نوسراو؛ هه‌لبه‌ت میدیای وه‌ک ته‌له‌فزیۆن، سینه‌ما و چاپکراوه‌کانیش هاوکات هه‌م نوسراو و هه‌میش

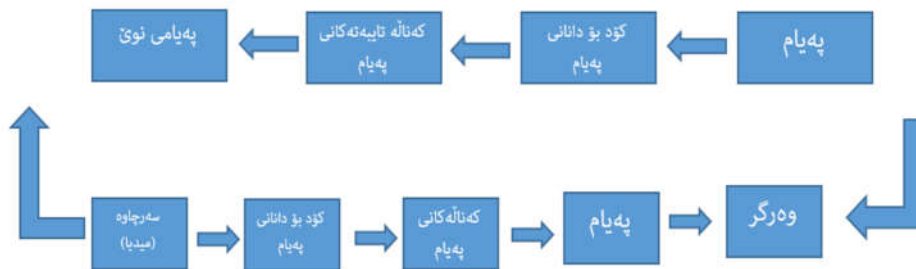
ببناون. ميدياكان له سهردهمى ديجيتالدا دابهش دهبن بۆ ميدياي چاپى و ميدياي ئهليكترونى. ميدياي چاپكرايش كىتپ، رۆژنامه، راپۆرت، پۆستهر لهخۆ دهگرێت. لهم سهردهمهدا رۆژنامهكان و گۆفارهكان پىيان دهوتریت چاپكراو يان بلاوكراوهكان و ميدياي ئهليكترونىش تهلهفزيۆن، سينهما، ناوهنده كۆمپيوتهريهكان، دىڤىدى، ڤيسىدى، ڤى ئىچ ئىس و ناوهندهكانى پهيوهندييه پهياميهكان به شىوازى دهقى نوسراو برىتيه له كورتهنامه(SMS) ديگران، سون ويندال و، ١٣٧٦).

ميدياكان لهلايهكهوه هۆكار و كههرستهى پهيوهندين، واته پهيوهندى و كۆمونيكهيشن به شىويهكى لهخۆرا دروست نايت و چىبهجى نايت بهلكوو پىوستى به هۆكارگهلىكه كه له رىگهيهوه بتوانریت پهيوهندى به كۆمهلىكى زۆر له خهلكهوه بكریت و ئهم هۆكارهش خودى ميديايه. له لايهكىتريشهوه ميدياكان گۆزهرهوهى زانباريهكان. له دهيهى ١٩٨٠هوه رووبهرووى گهشه خيرا و بهرفراوانى ميدياكان لهسهر ئاستى جيهان بووينهتهوه و ئهوانيش باشترين هۆكارى گواستنهوهى زانبارى بوون (سيد محمد على دىياجى، زهرا رىيسىمىرزايى، ١٣٩٠، لاپهه ٥١).

بهدواى ئهو گهشه خيراوهدا پرۆسهى گواستنهوهى زانبارى لهريگهى ميدياوه گۆرانكارى بهسهردا هاتوو بهشويهكى له پرۆسهيهكى سادهوه (هیلکاری ١) گۆراوه بۆ پهيوهندييهكى ئالوگۆر(تعاملی) (هیلکاری ٢).

هیلکاری ژماره ١

هیلکاری ژماره ٢

له‌م سه‌رده‌مه‌دا هاوکات له‌گه‌ڵ له‌دایک بوونی، م‌و‌و‌ف به‌رکه‌وتنی ده‌بی‌ت له‌گه‌ڵ ناوه‌نده می‌دیاییه‌کاندا و هه‌ر ئه‌و به‌رکه‌وتنه‌شه‌ که بیرکردنه‌وه‌کان و د‌نیاییه‌یه‌کانی ئ‌اراسته‌ ده‌کات، به‌ش‌یوه‌یه‌ک که له‌ ره‌فتاره‌کانیدا ره‌نگه‌ده‌اته‌وه‌. هه‌رب‌ویه‌ می‌دیاکان به‌ هوک‌اری گ‌رنگ داده‌ن‌ر‌ین که ر‌و‌لی به‌رچاویان هه‌یه‌ له‌ گه‌شه‌ و گ‌و‌رانی لایه‌نه‌ جیاوازه‌کانی ژبانی تاک و ئه‌م ر‌و‌ل گ‌یرانه‌ش پ‌یو‌ستی به‌ دانانی سیاسه‌تی دروست هه‌یه‌ له‌ بواره‌که‌دا به‌مه‌به‌ستی به‌ره‌و پ‌یش‌چوونی ئ‌امانجه‌کانی دامه‌زراوه‌ می‌دیاییه‌کان به‌ش‌یوه‌یه‌ک له‌گه‌ڵ نه‌ریتی ک‌ومه‌ل‌گه‌ و یاسای حکومه‌ت‌دا ب‌گونج‌یت.

س‌یه‌م: سیاسه‌ت‌پ‌ژێ می‌دیایی:

سیاسه‌ت‌پ‌ژێ می‌دیایی به‌ به‌ش‌یک له‌ سیاسه‌ت‌پ‌ژێ ک‌ولت‌ووری داده‌ن‌ر‌یت که ئه‌ویش ل‌ق‌یکه‌ له‌ سیاسه‌ت‌پ‌ژێ گ‌شتی (اربطانی ط. ر. ١٣٩٤، لاپه‌ره ٤٨٣). سیاسه‌ت‌پ‌ژێ می‌دیایی وه‌ک ره‌گه‌ز‌یک‌ی ب‌نجینه‌یی له‌ ه‌ی‌ل‌کاری و دانانی نه‌خشه‌ر‌یکه‌ی کاری می‌دیاکان ب‌و‌یه‌که‌مجار و به‌ ش‌یوه‌یه‌کی به‌ش‌یوه‌یه‌کی جد‌دی له‌ ک‌و‌بوونه‌وه‌کانی یونس‌کو له‌ پ‌اریس باسی ل‌یک‌راوه‌ و له‌ لایه‌ن شاره‌زاییانی بواره‌که‌وه‌ پ‌یناسه‌ی ب‌و‌ ک‌راوه‌ (م‌عتمدن‌ژاد، 1383، لاپه‌ره ٨). هه‌و‌له‌کانی یونس‌کو به‌ مه‌به‌ستی هان‌دان و گه‌شه‌پ‌یدانی سیاسه‌ته‌ ن‌یشتیمانییه‌کان ب‌و‌ می‌دیاکان، له‌ شان‌زده‌یه‌مین دان‌یشتنی ک‌ونفرانسی گ‌شتی ئه‌م ر‌یک‌خراوه‌دا که له‌ پاییزی ١٩٧٠ له‌ پ‌اریس ر‌یک‌خرا، باس‌ک‌را. دواتر له‌ حه‌ف‌ده‌یه‌مین دان‌یشتنی گ‌شتی یونس‌کو‌دا که له‌ پاییزی ١٩٧٢ دا ر‌یک‌خرا، سه‌باره‌ت به‌ سیاسه‌ته‌ ن‌یشتیمانییه‌کان ب‌و‌ راگه‌یان‌دنه‌کان، ب‌ریاری نو‌ی ده‌رک‌را و ده‌سه‌لات درایه‌ به‌ر‌پ‌یوه‌به‌ری گ‌شتی ر‌یک‌خراوه‌که‌، که به‌ سوود وه‌رگرتن له‌ ئه‌نجامه‌کانی کاری (ک‌و‌بوونه‌وه‌که‌ی پ‌س‌پ‌و‌رانی سیاسه‌ت‌پ‌ژێ و به‌رنامه‌ و پلان دانانی می‌دیاکان که له‌ مانگی (June) ی هه‌مان سال‌دا له‌ پ‌اریس ر‌یک‌خرا‌بوو)، به‌ مه‌به‌ستی فراوان‌کردنی تو‌یژینه‌وه‌ و ل‌یک‌و‌ل‌ینه‌وه‌کان له‌ زه‌مینه‌ی به‌کاره‌یتانی می‌دیاکان ب‌و‌ گه‌شه‌پ‌یدانی و‌لاتانی جیهانی س‌ و به‌تایه‌ت تو‌یژینه‌وه‌ی پ‌یو‌ست ب‌و‌ ئاماده‌کردن و ر‌یک‌خستنی سیاسه‌ته‌ ن‌یشتیمانییه‌کان ب‌و‌ می‌دیاکان، هاوک‌اری پ‌یش‌ک‌ه‌ش ب‌کات. هه‌ر له‌سه‌ر ب‌نه‌مای ب‌ریاره‌کانی ک‌و‌بوونه‌وه‌که‌، که پ‌یناسه‌ی سیاسه‌ت‌پ‌ژێ می‌دیاییشیان کرد‌بوو، ده‌ست‌ک‌را به‌ ب‌لا‌و‌کردنه‌وه‌ی ژماره‌یه‌ک ک‌ت‌یب له‌باره‌ی ئه‌و سیاسه‌تانه‌وه‌ له‌ لایه‌ن یونس‌کو‌وه‌، ب‌روانه‌ (م‌عتمدن‌ژاد، 1383). ئه‌وه‌ش ب‌و‌ جه‌خت‌کردنه‌وه‌ی زیاتر له‌ ر‌و‌لی به‌رچاو و به‌رده‌وامی می‌دیاکان له‌ گه‌شه‌پ‌یدانی ک‌ومه‌ل‌گه‌ نو‌یه‌کان و دانانی م‌و‌د‌یل‌یک‌ی به‌ک‌گ‌رت‌و‌ی جیهانی ب‌و‌ به‌کاره‌یتانی هوک‌ار و ته‌کنیکه‌کانی راگه‌یان‌دن له‌ به‌رنامه‌ی گه‌شه‌پ‌یدانی ن‌یشتیمانی و‌لاته‌ جیاوازه‌کانی جیهان و بیرخستنه‌وه‌ی مه‌ترسیه‌کانی (داگ‌یرکاریه‌کی نو‌ی راگه‌یان‌دن) و (ئ‌یم‌پ‌ریالیزمی ک‌ولت‌ووری)، پ‌یو‌ستی هان‌دانی و‌لاتانی ئه‌ندام له‌ ر‌یک‌خرا‌وی یونس‌کو‌ی ده‌رخست له‌ به‌کاره‌یتانی سیاسه‌ته‌ ن‌یشتیمانییه‌کان له‌ بواری می‌دیادا، له‌سه‌ر ب‌نه‌مای هه‌لومه‌رجی تاییه‌تی م‌یژ‌و‌وی و ش‌وناسی ن‌یشتیمانی و پ‌یدا‌و‌یسته‌کانی گه‌شه‌پ‌یدانی ناوه‌کی له‌ هه‌ر و‌لات‌یک‌دا.

له‌ ک‌و‌بوونه‌وه‌کانی یونس‌کو‌دا پ‌یناسه‌یه‌ک ب‌و‌ سیاسه‌ت‌پ‌ژێ می‌دیایی خرایه‌پ‌وو: (سیاسه‌ته‌کانی بواری راگه‌یان‌دن و می‌دی، ک‌ومه‌ل‌یک له‌و ب‌نه‌ما و ر‌ی‌سایانه‌ له‌ خ‌و‌ده‌گر‌ی که به‌ مه‌به‌ستی ر‌ین‌و‌ن‌یک‌کردنی کارو‌چالاکی سیسته‌مه‌کانی زانیاری، یاخوود به‌ ش‌یوه‌یه‌کی فراوان‌تر، سیسته‌مه‌کانی راگه‌یان‌دن، گ‌رنگیان

پېده دريټ. ئەم سیاسه تانه، به دريژايي سالايتيكي زور و له ژير کاريگهري تېروانيني گشتي کومه لگه سه بارهت به زانياري و ميدياکان و پالېشته کانيان، به رهه مدين. ئەو سياسي تانهش له ئايډولوژيا سياسي کان، بارودوخي ئابووري و کومه لايه تي هه ر ولايتيک و به ها سه ره کييه کاني پيکھپنه ره کانيانه وه سه رچاوه ده گرن و به ئاراسته ي گونجاندني ئەم ره گه زه جياوازان له گه ل پيداويستيه بنه په تيه کان و ئامرازه کان له زه مينه ي ميديدا هه نگاو ده ټين. پرۆسه ي سياسي تېريژي ميديايي هه ولتيکه بۆ وه ديها تي ئامانجه سياسي، کومه لايه تي و کولتورييه کان که به دلنياييه وه هوکار و به ها سياسي کاني کومه لگه تاييدا رهنگي داوه ته وه و ناکري نموونه يه کي باشي لئ به ده ست بخريټ ئەگه ر ئەم هوکارانه له به رچاو نه گيريټ (لبافي، ١٣٩١، p. ١٣٣).

سياسه تېريژي ميديايي، ئەو بنه ما، پرهنسيپ و ريوشوينه گشتيانه ده گريته وه که به شيويه کي گشتي ميدياکان ئاراسته ده کات له ريپه وي گه يشتن به ئامانجه دياريکراوه کاني سيستم يکدا. سياسي تېريژي هه م ريياز و ئامراز و هوکاره کاني گه يشتن به ئامانج و هه ميش ريوشوينه کان له خو ده گريټ. له به رنه وه سياسي تېريژي ميديايي ئاوپته يه که له ئەزمونه کاني رابردو، به رژه وه نديه کاني کومه لگه و تېرواني له داهاتوو. هه ر جوړه سياسي تېريژه کي ميديايي (به هه موو جوړه کاني ميدياوه)، ريياز بکاته قورباني ريوشوين، ياخود ريوشوين بکاته قورباني ريياز و له سه ر سي ره گه زي ئەزموني رابردو، به رژه وه نديه کاني کومه لگه و تېرواني له داهاتوو نه وه ستي، سه رکه وتوو نابيت. به واتايه کيتر پيوسته سياسي تېريژي ميديايي له سه ر بنه ماي ره خه گرتن له سياسي تېريژه کاني رابردو و له به رچاوگرتني هه لومه رج و به رژه وه نديه کاني کومه لگه و به ديديکي واقيعي بۆ داهاتوو دابريژيټ. ئەم سياسي تېريژه پيوسته وشيار بيت له چونايه تي و تواناي جييه جيکردني سياسي تیک له کومه لگه دا (محمدي، ١٣٨٧، p. ٧٩).

ههروهک باسکرا سياسي تېريژي ميديايي ئاوپته يه که له ئەزمونه کاني رابردو، به رژه وه ندي گشتي کومه لگه و تېرواني له ئابنده ي ميديايه. بۆيه پيوسته سياسي تېريژي ميديايي گرنگي بدات به تواناي جييه جيکردن و به ئەنجام گه ياندني سياسي تیک له کومه لگه دا. له و روانگه يه وه که سياسي ته ميدياييه کان له زه مينه ميژووي، کولتوري و کومه لايه تيه کاندانا مانا وه رده گرن، له به رچاو گرتني تاييه ته نديه فيکري و مه عريفه ييه کان و ههروه ها تاييه ته نديه ده روونييه کاني هه ر چين و تويز و نه وه يه ک له هه ر سه رده ميکدا له دارشتني سياسي تېريژي ميديايي زور گرنگه. فريدما ن پرواي وايه سياسي تېريژي له هه ر بواريکدا ره نگدانه وي به ها به نرخه کاني کومه لگه يه و پيوسته له خه زمه تي ئەواندا دابريژن، سياسي تېريژي له ميدياشدا هه روايه و پيوستى به په پيره و کردني مۆډيل و به ها زاله کاني کومه لگه يه.

هه وله کان بۆ سياسي تېريژي و پلانداناني نه ته وه يي ميديايي له ولا ته تازه پيگه يشتوو ه کاندانا، به ئامانجي ره خساندني هه لومه رجي گونجاو بۆ سوډوه رگرتن له به ره هه ميدياييه کان به مه به ستي رووبه رووبوونه وه ي دواکه وتووييه ئابوري و کومه لايه تي نيوخويي ورووبه رووبوونه وه ي شيوازه نوپيه کاني ده سه لا ته جيها نييه کان، له سه ره تاي ده ي ١٩٧٠ وه ده ستييکرد (معتمدنژاد، ١٣٨٣، p. ٥). سياسي تېريژي ميديايي به ره هه مديټ له ئايډولوژياي سياسي، بارودوخي ئابوري و کومه لايه تي

ولآت و ئەو بەهایانەی که کۆمه‌لگهی له‌سه‌ر بنیات نراوه و هه‌ولده‌دات ئەو بەهایانە بخته نیو پرۆگرامی کاری میدیاییه‌وه. ده‌کرێ بڵێن به‌ شێوه‌یه‌کی گشتی، سیاسه‌تپژێ میدیایی بریتیه له پلاندانان و به‌کارهێنانی بریار گه‌لیک به‌ ئاراسته‌ی به‌ره‌و پێشچوونی ئامانجه‌کانی دامه‌زراوه میدیاییه‌کان به‌ له‌به‌رچاو گرتنی بارودۆخ و هێزی مڕۆیی ئەو دامه‌زراوانه (اربطانی، ۱۳۹۴، p. ۲). هه‌روه‌ها ناوه‌پۆک و پێکهاته‌ی میدیاکان و به‌تایبه‌تیش تیگه‌یشتنیان له‌ رۆله‌کانیان له‌ کۆمه‌لگه‌دا، ده‌که‌وته‌ ژێر کاریگه‌ری تێروانیی زāl له‌ دارشتنی یاساکاندا سه‌باره‌ت به‌ میدیا له‌ هه‌ر ولآتیکدا (کاسمانی، ۱۳۹۶، p. ۲۸).

گرنگه‌ ئەوه‌ش له‌بهرنه‌کرێت که هه‌روه‌ک بوا‌ری میدیا، سیاسه‌تپژێ رۆلی بنچینه‌یی هه‌یه له‌ بوا‌ری ماس میدیا له‌ کۆمه‌لگه‌دا و چوارچۆیه‌ی کرده‌یی بۆ داده‌نێت.

هه‌ندیک له‌ پ‌سپۆرانی بوا‌ره‌که، وه‌ک پ‌یو‌ستیی هه‌بوونی سیاسه‌تپژێی میدیایی زیاتر جه‌خت له‌ هۆکاره‌ ئابو‌ری و کولتوریه‌یه‌کان ده‌که‌نه‌وه هه‌روه‌ک فریدمان (۲۰۰۸) له‌ وه‌لامی ئەو پ‌رسا‌ره‌دا که بۆچی پ‌یو‌ستمان به‌ سیاسه‌تپژێیه له‌ میدیا‌دا؟ ده‌لێت: له‌به‌رئه‌وه‌ی میدیا هۆکاریکی ئابو‌ری گرنگه له‌ کۆمه‌لگه‌ رۆژئاواییه‌کاندا و هه‌روه‌ها میدیا هۆکاریکی گرنگی به‌ره‌مه‌پ‌ئانه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌تییه که ده‌توانێت له‌ پ‌رۆسه‌ کۆمه‌لایه‌تی و کولتوریه‌یه‌کانی کۆمه‌لگه‌دا رۆلیکی گرنگ بگ‌یرێت (لبافی، ۱۳۹۱، p. ۱۳۳) پ‌یو‌ستمان به‌ سیاسه‌تپژێیه له‌و بوا‌ره‌دا.

ه‌یم‌ریک (Hemerijck) (۲۰۰۵) ئامانجه‌کانی چوارچۆیه‌یه‌کی زانستی سیاسه‌تپژێی میدیایی به‌ هاته‌نده‌ی ئەم خالانه‌ داده‌نێت (بشیر، ۱۳۹۶):

- خسته‌ن‌ه‌رووی و‌ینایه‌کی زانستی له‌ چۆنه‌تی کاریگه‌ری دانانی گۆرانکارییه‌کانی بوا‌ره ته‌کنیکییه‌کان، ئاینده‌بینی میدیایی و یاسادانان، ئاریشه‌ و باب‌ه‌تی ئابو‌ری و کولتوری له‌سه‌ر سیاسه‌تپژێی میدیایی

- خولقاندنی تێروانیی‌کی نو‌ی بۆ ئەو بەهایانەی که سیاسه‌تپژێی میدیایی له‌خۆ گرتوه
- گه‌شه‌پ‌ئدانی سیاسه‌تپژێی میدیاییه‌ ج‌یگ‌یر و سه‌ربه‌خۆ له‌ گۆرانکارییه‌ ته‌کنیکییه‌کان که هه‌لی ناسینه‌وه و دا‌بین‌کردنی ئەو به‌رژه‌وه‌ندییه‌ گشتیانه‌ی که پ‌یو‌سته به‌هۆی سیاسه‌تپژێی میدیاییه‌وه پارێزراوبن، ده‌ره‌خ‌س‌ین‌یت.

- سیاسه‌تپژێی میدیایی پ‌یو‌سته له‌گه‌ل کات و سه‌رده‌مدا بگ‌ونج‌یت چونکه چۆنه‌تی کارکردنی تێروانیی نو‌ی به‌ش‌پ‌وه‌یه‌کی راسته‌وخۆ کاریگه‌ری له‌سه‌ر کولتور، ئابو‌ری و کۆمه‌لگه‌ داده‌نێت. د‌ین‌یس مه‌ک کوایل (Denis McQuil) برو‌ی وایه له‌ سه‌ره‌تایه‌ت‌ترین ق‌ونا‌غی سیاسه‌تپژێی راگه‌یان‌د‌ندا، به‌ تاییه‌ت کاتیک که راگه‌یان‌دن و په‌یوه‌ندییه‌کان وابه‌سته‌ی ته‌له‌گراف و ب‌یت‌ه‌ل و ته‌له‌ف‌ون بوون، به‌کاره‌پ‌ئانه‌ سیاسیه‌یه‌کانی راگه‌یان‌دن به‌زۆری نه‌ناسراو بوو و له‌ژیر ک‌ۆت‌ر‌پ‌ۆل‌دا نه‌بوون. گریمانه‌ش‌یان ئەوه‌ بوو میدیا‌یه‌ک که به‌ ئاشکرا سه‌رقالی په‌یوه‌ندییه‌ سیاسیه‌یه‌کانه‌ بریتیه له‌ رۆژنامه که ه‌یچ جۆره‌ سیاسه‌تیک‌شی بۆ دانه‌نراوه (لانیکه‌م له‌ ئەمه‌ریکای باکوور و حکومه‌ته‌ لیبراله‌کانی ئەوروپا‌دا)، رۆژنامه‌کان ته‌نیا ج‌یبه‌ج‌یک‌کردنی یاسایان له‌سه‌ربوو و ه‌یچ جۆره‌ سانسۆر‌یک‌یان له‌سه‌ر نه‌بوو (محم‌دی، ۱۳۸۷، p. ۱۲). له‌ تێروانیی مه‌ک کوايله‌وه پاش ده‌رکه‌وتنی سینه‌ما له‌ سالی

١٨٩٨د، ياساگه ليكي بۆ دانرا و به شيويه كي گشتي بۆ شانۆ و نمايش و سهرگه رميه كانيتر جييه جيكر. ئامانجي سهره كي سياسه تپريزي له باره ي سينه ماوه بۆ ئه وه بوو ريگري بكرى له زيانه گريمانه ييه كان كه تووشى گه نجان ده بن و ئه وهش له ريگه جياوازه كانى سانسور و كونترول و به زوريش له سهر بنه ماي ناوچه يي و شار به شار جييه جيده كران. له پرووي ميژووييه وه، مهك كوايل قوناغه كانى سياسه تپريزي بهم شيويه پولين دهكات، پروانه (كوايل، ١٣٨٣):

- قوناغى يه كه م: سياسه تى ته كنিকে تازه گه شه كردووه كانى وهك ته له گراف و بيتهل و به شيويه كي گشتى (مخابرات) بوو. سياسه تپريزي له م قوناغه دا به شيويه كي گشتى بۆ مه به ستى سوودى حكوومه ته كان و قازانجه بازرگان ييه كان دارپيژرابوو.
- قوناغى دووهم: پاش جهنگى جيهانى دووهم، سياسه تپريزي ميديايى زياتر له ژير هه يمه نه ي سياسى ده ولتدا بوو. له م قوناغه دا كه تا ساله كان ١٩٨٠ و ١٩٩٠ به رده وام بوو په خشى به رنامه كان به تاييه ت له ئه وروپادا هاوپي له گه ل به رژه وه ندى ده ولتدا بوو.
- قوناغى سييه م: له م قوناغه دا كيشمه كيشه كومه لايه تى و ئابورى و ته كنكييه كان، سياسه تپريزي ميدياييه كانيان له بنچينه وه گوپى. له زوربه ي ولاتاندا، حكوومه ته كان سياسه ت گه ليكيان به ئاراسته ي نه هيشتنى سنوردارى ميدياكان په يره و كرد وبره ويان به به تاييه ت كردنى ميدياكان دا.

تهوه‌ری دووهم: سیاسه‌تریژی میدیایی له ههریمی کوردستان،

جیهانبینی و بنهما و پلانی کار:

ناشکرایه که بوونی سیاسه‌تریژی بۆ ته‌واوی سیکته‌ر و بواره‌کان له ناویشاندای میدیا که تاییه‌مه‌ندی جیاوازی هه‌یه و توانای ئاراسته‌کردنی تاکه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی هه‌یه، گرنگی هه‌یه و پێویسته بایه‌خی پێ بدریت. سیاسه‌تریژه‌کان له بوا‌ری میدیادا به‌توندی له‌ژێر کاریگه‌ری که‌شی سیاسی کۆمه‌لگه‌دان و ده‌کرێ ب‌لێن هیچ میدیایه‌کی بێ‌لایه‌ن بوونی نیه (ارب‌طانی ط. ر. ١٣٩٤، لاپه‌ره ٤٨٣). واته‌ میدیا ده‌توانێت بابه‌تی بێت به‌لام ناتوانێت بێ‌لایه‌ن بێت، لانیکه‌م له‌سه‌ر ئاستی ته‌وژمی ه‌زری، م‌رو‌ف-ته‌وه‌ری و کێشه‌کانی کۆمه‌لگه‌ لایه‌نگری ده‌کات. ئه‌م جو‌ره‌ لایه‌نگریانه‌ش له‌ رووما‌ل‌کردنی ه‌هر میدیایه‌کدا ده‌رده‌که‌وێت.

له ههریمی کوردستان ژماره‌یه‌کی زۆر له میدیا به ههموو جو‌ره‌کانیه‌وه کارده‌که‌ن و کاریگه‌رییان هه‌یه له‌سه‌ر تاکه‌کانی کۆمه‌لگه‌. هه‌ریه‌ک یاخود ه‌هر چه‌ند دانه‌یه‌ک له‌و میدیایانه‌ش له‌لایه‌ن حیزب، کۆمپانیا یاخود لایه‌تیک‌ی په‌روه‌رده‌یی و سیاسیه‌وه به‌ریۆده‌ده‌برێن. ئه‌م میدیایانه‌ بۆ‌ته‌وه‌ی بتوانن له‌سه‌ر ئاستی گشتی خ‌زمه‌تی کۆمه‌لگه‌ی کوردی و کولتوری کوردی بکه‌ن پ‌یو‌ستیان به‌ سیاسه‌ت و س‌تراتیژی گونجاو هه‌یه به‌ش‌پوه‌یه‌ک هه‌م بتوانن خ‌زمه‌ت به‌ کوردستان و هه‌میش خ‌زمه‌ت به‌ بیرو باوه‌ر و ئایدیای پشت‌که‌نا‌له‌که‌یان بکه‌ن. بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ پ‌یو‌ستی هه‌بوونی سیاسه‌تریژی میدیایی د‌ی‌ته‌ کایه‌وه که له‌ ت‌پ‌روانی گشتی کۆمه‌لگه‌ له‌ جو‌ری په‌یوه‌ندییه‌کانه‌وه به‌دیدیت و هه‌روه‌ها له‌ ئایدۆلۆژیای سیاسی، بارودۆخی کۆمه‌لایه‌تی و ئابوری و‌لات و به‌هاکانیه‌وه سه‌رچاوه‌ ده‌گریت.

له‌به‌رئ‌ه‌وه‌ی له‌ ئ‌یستادا له‌ کوردستان راگه‌یاندن‌یک‌ی ن‌یشتمانی بوونی نییه که په‌یوه‌یی سیاسه‌ت‌یک‌ی ن‌یشتمانی بکات وه‌ک روخساری ههریمی کوردستان چ له‌ ناوخ‌و و چ بۆ ده‌روه‌ه، ب‌روانه (د.ه‌ی‌رش ره‌سو‌ل، د.کاروان عه‌لی، ٢٠١٩). هه‌روه‌ها له‌گه‌ڵ هه‌بوونی یاسا‌کانی چاپه‌مه‌نی و راگه‌یاندن له‌ ههریمی کوردستان به‌لام ه‌یشتا نه‌توانراوه سیاسه‌تریژییه‌کی گونجاو بۆ بوا‌ری میدیا دیاری بک‌ر‌یت. ئه‌وا پ‌یو‌ستی زیاتر بۆ سیاسه‌تریژی میدیایی د‌ی‌ته‌ کایه‌وه.

ه‌هر سیاسه‌تریژه‌ک له‌سه‌ر بنهما‌ی جیهانبینییه‌ک بونیاده‌ن‌ر‌یت. بۆیه بۆ ناسینه‌وه‌ی ه‌هر سیاسه‌تریژه‌ک، سه‌ره‌تا پ‌یو‌سته جیهانبینییه‌ باوه‌که بناسین. سیاسه‌تریژی میدیایی، له‌ ئایدۆلۆژیای سیاسی، کولتووری و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی و‌لات و ئه‌و به‌هایانه‌ی که ژێرخانی سیاسه‌تریژه‌که پ‌یک‌ده‌ه‌ینن، به‌ره‌هم د‌یت و هه‌ول ده‌دات ئه‌م به‌هایانه‌ به‌سه‌ت‌یت‌ه‌وه به‌ پ‌یداو‌یستیه‌ واق‌عیه‌کان و پ‌یش‌بینیه‌کان بۆ داها‌تو‌وی میدیا. ئه‌م سیاسه‌تریژه‌ش له‌ بنهما‌دا، کردار‌یک‌ی بونیادی و فراوانه، به‌لام پ‌یو‌ستی به‌ به‌کاره‌ێنان‌یک‌ی کرداری و سنوردار و خ‌یرا هه‌یه. ده‌کرێ ب‌لێن سیاسه‌تریژی میدیایی هه‌مان سیاسه‌تریژی گشتیه‌ که وه‌لامی بابه‌ت و ئاریشه‌ تاییه‌ته‌کانی میدیا گشتیه‌کان ده‌داته‌وه (طاهر روشندل اربطانی، علی حیدری، تابستان ٩٧، لاپه‌ره ٣٦). به‌پ‌ی ئه‌رک و په‌یامه‌کانی ناوه‌نده‌کانی راگه‌یاندن و میدیاکان له‌ ههریمی کوردستان که له‌ یاسا‌کانی په‌یوه‌ست به‌ راگه‌یاندن له‌

كوردستاندا (ياسای رادیۆ و تهلهفزیۆن ١٩٦٩، ياسای مافی دانەر ١٩٧١-٢٠١٢، ياسای سهنديکای رۆژنامه‌نوسان ١٩٩٨، ياسای رۆژنامه‌گه‌ری ٢٠٠٧، ياسای قه‌ده‌غه‌کردنی خراپ به‌کاره‌یتانی ئامپه‌رکانی په‌یوه‌نديکردن ٢٠٠٨ و ياسای مافی ده‌ستکه‌وتنی زانیاری له‌هه‌ریمی کوردستان ٢٠١٣) هاتوو، پيوسته شيوه‌کانی چۆنه‌تی زيادکردنی سه‌رنجراکشی و کاره‌گه‌ريدانانی ئه‌م میدیایانه بۆ وه‌رگه‌ر شیبکریته‌وه. بۆ ئه‌وه‌ش ئه‌م دامه‌زراوه پيوستیان به‌پروسه‌یه‌کی سیاسه‌تپێژییه بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موویان به‌جیاوازییه بنه‌په‌تیه‌کانیان له‌بیر و تێروانیدا، به‌لام هه‌موویان هه‌لگری په‌یامیکی نه‌ته‌وه‌یی بن که خزمه‌ت به‌هه‌ریمی کوردستان و هاوولاتیانی ئه‌م هه‌ریمه‌ بکات. بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ش دامه‌زراندنی ناوه‌ندیک بۆ سیاسه‌تی میدیایی گه‌رنک و پيوسته. ئه‌م ناوه‌نده‌ش ئه‌رکی رێکخستن و هه‌ماهه‌نگ کردن و چاودێری کردنی به‌ره‌مه‌ میدیاییه‌کان، جێبه‌جێکردنی سیاسه‌تپێژییه‌کانی تايه‌ت به‌راگه‌ياندن و گوێنیان به‌ستراتیژیکی گونجاو له‌ئه‌ستۆده‌گریت. هه‌روه‌ها دیراسه و هه‌له‌سه‌نگاندنی یاساکی باری راگه‌ياندن له‌کوردستان به‌مه‌به‌ستی دانان و خسته‌نپرووی سیاسه‌تپێژی له‌باری میدیادا به‌شيوه‌یه‌ک له‌گه‌ڵ ئه‌م تیکچه‌ژاوییه‌ی میدیایی ئه‌مرو بگونجیت، کاریکی پيوست و گه‌رنکه.

له‌سیاسه‌تپێژیدا پيوسته کاریگه‌ری و جوۆی که‌ناڵه‌کانی راگه‌ياندن له‌به‌رچاو بگيریت واته بایه‌خ به‌کاریگه‌ری هه‌واڵه‌کان، په‌یامه‌ په‌روه‌رده‌یه‌یه‌کان، په‌یامه‌ کولتورییه‌یه‌کان بدریت هه‌روه‌ها لایه‌نه‌کانی خوشگوزه‌رانی و کاته‌سه‌ربردن له‌بیر نه‌کریت. له‌به‌رئه‌وه‌ی به‌شیکي زۆر له‌ناوه‌نده میدیاییه‌کانی کوردستان سه‌ر به‌دامه‌زراوه ئه‌هلییه‌کان و له‌و دامه‌زراوه‌وه پشتیوانی مادی ده‌کرین پيوسته له‌سیاسه‌تپێژییه‌کاندا سه‌رچاوه ئابورییه‌کانیان باسی لیبکریت و دیاریبکرین. له‌دراشتنی سیاسه‌ته‌کاندا یه‌کیک له‌گه‌رنگترین خاڵه‌کان که پيوسته گه‌رنگی پیدریت به‌شداری پسپۆرانی بواره‌که و نوێنه‌رانی هه‌موو چین و توێژه‌کانه به‌جیاوازی ئاییدا و تێروانینه‌کانیه‌وه له‌دانانی سیاسه‌تپێژی میدیاییدا.

وه‌ک باسکه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ناڵه‌کان و ناوه‌نده میدیاییه‌کانی کوردستان زۆرن و هه‌ریه‌که و له‌لایه‌ن حیزب، ده‌زگایه‌ک یان کۆمپانیا و لایه‌که‌م گروپیکی هاوه‌زی و هاوبه‌رژه‌وه‌ندییه‌وه به‌رپه‌وه‌ده‌برین، بۆیه پيوسته له‌دانانی سیاسه‌تپێژیدا چه‌ند خاڵیک وه‌ک بنه‌مای کار له‌به‌رچاو بگيریت، له‌وانه (اجتماعی-فره‌نگی، ١٣٩٦، لاپه‌ره ٨):

١- ئازادی: ئازادی له‌بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مروفایه‌تییه. ئازادی به‌و مانایه دیت که پيوسته ئیمه‌ بتوانین میدیاکان له‌ته‌واوی کۆمه‌لگه‌دا جێ بکه‌ینه‌وه، واته میدیاکان له‌بازارپیکي کتبه‌رکیدا بتوانن خۆیان تايه‌ت بکه‌ن و هه‌ر میدیایه‌ک مشتته‌ری و وه‌رگه‌ری تايه‌تی خۆی بدۆزیتته‌وه. ئازادی ته‌نیا ئازادی بیر و ده‌رپه‌رنی به‌لکوو ئازادی له‌کتبه‌رکي و ئازادی له‌شيوازی کار، ئازادی له‌میکانیزمی بازارپایی و لایشانی مشتته‌ری و له‌لایه‌کی تریشه‌وه ئازادی له‌میکانیزمه‌کانی کۆنترۆلی ده‌وله‌تیش به‌شيوه‌یه‌ک که سه‌ربه‌خۆیی ماددیان هه‌بیت و پارێزراوبیت.

٢. زۆری و هه‌مه‌چه‌شنی: ئه‌م زۆری و جو‌راوجۆریه هه‌م لایه‌نی دامه‌زراوه‌یی، هه‌م لایه‌نی ته‌کنیکی و هه‌میش لایه‌نی میدیایی هه‌یه و ناتوانی ته‌نها روکه‌شی بیت. ئیمه ناتوانین به‌رژه‌وه‌ندییه

ورد و بچوکه‌کان بکه‌ینه بنه‌ما. بۆیه پ‌ی‌ویسته ئهم زۆری و هه‌مه‌چه‌شنیه به شیوه‌یه‌کی گشتی رووب‌دات چونکه سیاسه‌ت‌پ‌ژێ ب‌ی بنه‌ما و بر‌و‌پ‌ینه‌ک‌راو له سه‌رده‌می دیجیتاڵدا کاریگه‌ری و زیانه‌کانی به خ‌یرایی له‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ ده‌رده‌که‌ویت.

۳- هاوبه‌شی پ‌یک‌ردن: هه‌ر کار و چالاکیه‌ک له سیاسه‌ت‌پ‌ژێ گه‌شیه‌وه تا چالاکیه‌ کرده‌یه‌کان پ‌ی‌ویسته به شیوه‌ی هاوبه‌شی و گروپ ه‌ی‌ل‌کاری ب‌ک‌ر‌یت چونکه له‌م زه‌مینه‌دا به‌ب‌ی هاوبه‌شی پ‌یک‌ردن کاره‌کان به ئه‌نجام ناگه‌ن. نا‌ک‌ر‌ی سیاسه‌ت‌پ‌ژێ له پ‌شتی ده‌رگا داخ‌راوه‌کانه‌وه و له لایه‌ن چه‌ند که‌سیکی که‌مه‌وه پ‌لانی بۆ دا‌بن‌یت، به‌ل‌کوو پ‌ی‌ویسته می‌دیایان و په‌یام‌ن‌پ‌ره‌کانیان، په‌یام‌ن‌پ‌ری خه‌ل‌ک بن و پ‌رسیارگه‌لیک ئا‌راسته بکه‌ن که هه‌لقو‌لاوی د‌لی خه‌ل‌ک ب‌یت نه‌ک له ژ‌یر کاریگه‌ری به‌ر‌ژه‌وه‌نده‌یه‌کانی لایه‌ن و گروپ‌گه‌لی تایبه‌ت‌د‌اب‌یت.

۴- جۆرایه‌تی (کوالیتی): ئهم ره‌گه‌زه به‌ره‌وی ره‌گه‌زه‌کانی پ‌یش‌وه. کوالیتی به‌مانای دا‌ه‌ی‌نان یان به مانای به‌ها‌دار بوون و به‌ره‌مه‌دار بوونه و هه‌رکام‌یشیان بنه‌مای خ‌وی هه‌یه. پ‌ی‌ویسته می‌دیایان به‌ره‌مه‌دار بن و نو‌ی‌گه‌ری له ناوه‌پ‌ۆکی په‌یامه‌کانیاندا بکه‌ن به ئا‌راسته‌ی گه‌شه‌پ‌یدانی کۆمه‌لگه‌. ئه‌وه‌ی تا ئ‌یستا له هه‌ریمی کوردستان و له یاسا‌کانی تایبه‌ت به روژنامه‌گه‌ری له کوردستان ئاماژه‌ی بۆ ک‌راوه خ‌الی یه‌که‌مه‌ واته ئازادی. ئه‌و‌یش له یاسای ژماره ۳۵ سالی ۲۰۰۷ له ماده‌ی دووهم با‌س‌ک‌راوه که روژنامه‌نووس ئازاده له ده‌رب‌ر‌ین و ب‌لا‌ک‌ردنه‌وه و... (پ‌روانه یاساکه)، به‌لام به‌داخه‌وه به‌و شیوه‌یه‌ی که هه‌یه له داد‌گا‌کان کار به‌و یاسایه‌ن نا‌ک‌ر‌یت به‌ل‌کوو له کاتی گرتنی روژنامه‌نووسدا هه‌ند‌یک جار یاسا‌کان به‌ ل‌ا‌پ‌دا ده‌بر‌ین و یاسای تر به‌کارده‌ه‌یت‌یت بۆ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل روژنامه‌نووسان. بۆیه به‌ پ‌یدا‌چوونه‌وه‌ی ئه‌و یاسایه‌ن و دا‌ر‌شتنی سیاسه‌تیکی می‌دیایی دروست ده‌ک‌ر‌ی یاسا زیاتر سه‌روه‌ر ب‌ک‌ر‌یت و مافی روژنامه‌نووس‌یش پ‌ا‌ر‌یز‌را‌وتر ب‌ب‌یت.

پ‌یناسه و خسته‌پ‌ه‌رووی ئاما‌نجه‌کانی به‌شی گشتی له می‌دیایاندا، هه‌ل‌ب‌ژاردنی ه‌ۆ‌کار و هه‌وله‌ ئاب‌وره‌کانی سیاسه‌ت‌پ‌ژێ، دانانی ر‌ی‌ن‌مایی ر‌یک‌خستنی خ‌ودی می‌دیایان، پ‌ی‌ویستی بوونی گروپ‌ی‌کی ر‌یک‌خ‌راو له بنه‌ما و چوار‌چ‌ۆ‌پ‌ه‌کان، دانانی ر‌ی‌ن‌مایی بۆ هه‌موو به‌شه‌کان، چ‌ۆ‌نیه‌تی پ‌یناسه‌کردن و به‌د‌وا‌دا‌چوونی ج‌ی‌به‌ج‌یک‌ردنی سیاسه‌ته‌ می‌دیایه‌یه‌کان له‌سه‌ر ئاستی نه‌ته‌وه‌یی، چ‌ۆ‌نیه‌تی دروست‌کردنی هاوسه‌نگی له ن‌ی‌وان ئازادی می‌دیایان و پ‌ی‌ویستیه‌یه‌کانی کۆمه‌لگه‌ش له پ‌یدا‌ویستیه‌یه‌کانی دا‌ر‌شتنی سیاسه‌تیکی گون‌جا‌ون له‌ب‌واری می‌دیادا. بۆ به‌د‌ی‌ه‌ی‌نانی ئه‌وانه‌ش پ‌ی‌ویستی دانانی پ‌لانیکی باش و گون‌جاو د‌ی‌ته‌کایه‌وه، ئه‌و پ‌لانا‌نه‌ش له‌م خ‌ا‌لانه‌ی خ‌واره‌وه‌دا کورت دا‌بنه‌وه.

۱/ پ‌ی‌ویسته هه‌ر جو‌ره سیاسه‌ت‌پ‌ژیه‌ک و ته‌نانه‌ت هه‌ر پ‌ر‌ۆ‌گرام‌یک به‌شیوه‌یه‌کی ورد و گون‌جاو له‌گه‌ل کاراییه‌کانی دا‌ب‌ر‌یز‌ر‌یت. هه‌ریه‌که له ئاما‌زه‌کانی په‌ی‌وه‌نده‌یه گه‌شیه‌کان جگه له‌وه‌ی ئه‌ر‌کی زۆریان هه‌یه، پ‌ش‌ته‌ست‌وو به‌ جه‌وه‌ه‌ری خ‌ۆ‌ش‌یان ئه‌ر‌ک گه‌ل‌یک‌یان هه‌یه که له ر‌ی‌گه‌ی ئاما‌زه‌کانی تره‌وه نابه‌نده‌ی. زانا‌یان ئه‌ر‌کی زۆریان بۆ می‌دیایان دا‌نا‌وه که گ‌رن‌گ‌ترین‌یان بر‌یت‌ین له: ئه‌ر‌کی گه‌یاندنی هه‌وال و زانیاری، په‌روه‌رده، ر‌ی‌ن‌و‌ی‌ن‌یک‌ردن، ئا‌گا‌دار‌کردنه‌وه، ر‌یک‌خستن، جیا‌کردنه‌وه، هه‌ستی (تعلق) کۆمه‌لایه‌تی، چا‌ود‌ی‌ری، سه‌رگه‌رمی، ر‌یک‌لام، به‌تا‌ل‌کردنه‌وه‌ی ره‌خه‌نه‌کان، شو‌ناس‌سازی، مانا‌دار‌کردن، خ‌ۆ‌شی و بونیادی ژ‌یانی روژانه. به‌ ژماردنی ئه‌و ئه‌ر‌که جیا‌وا‌زانه بۆمان ده‌رده‌که‌و‌ی نا‌ک‌ر‌ی ته‌نیا یه‌ک

يان چهند ئهرك بـسپـړينه ميدياكان و نهو ئهركانهـش به مهـبهـستی كـونـتـړولـی رای گشتی و سوود و مهـبهـستهـكانی حكومت سنوردارېكرين. دهـكرـځی هـم چـاوهـپروانی جـيـهـجـيـكرـدنـی ئهـركـی گهـيـانـدنـی زانباری، پهـروهـرده و ريكلام له ميدياكان و هـمـيـش چـاوهـپروانی چـاودـيـرـيـكـردن، بهـتـاـلـكـردنـهـوـی رهـخـنه و نارـهـزايـهـتـيـهـكان، دابهـشـكـردن، مانابهـخـشـين به ژبانی روژانه بين. لهـبهـرـئـهـوـه پيويسته هـهـرجـوره سياسهـتـړـيـهـكـی ميديايی واقعي بـيـت و لهـسـهـر بنهـمای نهو ئهـركـانه كاربكات (بهرامپور، 1383ش، p. 72).

٢/ هـر جـورـيـك له سياسهـتـړـيـهـك و پـروـگـرامـيـك بـو ميدياكان به گشتی، پيويستی به سياسهـتـړـيـهـك و دانانی بهـرنامهـی گونـجـاوه لهـگـهـل لايهـكه كـولـتـوريـهـكـانيـتر. واته نهـگـهـر ريژهـی خوینـدهـوارانی ولات، له ماوهـی دوو دهـبهـی دوايـدا، بـوتـه نزيكهـی سـی نهـوـهنـده، نهـگـهـر ژمارهـی كهـنـالـه ته لهـفـزيـونـهـكان گهـشـهـيـهـكـی بهـرچـاوی بهـخـووه بينوه، نهـگـهـر چاپی كـتـيـب و بهـرهـمه كـولـتـوريـهـكـانيـتر گهـشـهـيـهـكـی باشی بهـخـووه بينوه، پيويسته سياسهـتـړـيـهـكـی ميديايیـش گونـجـاوه لهـگـهـل نهو گهـشـهـسـهـنـدنـه داپـرـيـژيـت و بخـريـته بهـرنامهـی كارهـوه.

٣/ مهـك كوايل پـروای وايه به بازرگانی بوون و بهـپـړـوهـبرـدنـی ميدياكان له لايهـن كهـرتـی تايـبهـتهـوه ديسان پيويستـهـكـی تری سياسهـتـړـيـهـك ميدياييه. چـونـكه بهـبازرگانی بوونی ميدياكان بـوتـه هـوـی نهـوهـی ميدياكان له وهـرگـهـكـانيان وهـك كـومـهـلـيـك، كه هـهـلگـری سهـليـقه و خـواسـتی ديارـيـكـراون، پـروان. بـويـه ميديا مـودـپـرنـهـكان، بهـرـهـوـهنـدی و بهـرهـمهـكـانيان دهـبهـسـتنـهـوه به خـواسـتی وهـرگـهـكـانيان و بهـرهـمهـپـنـانی بهـرهـمهـكـانيان بهـشـيـوازيـكي بايهـخـدار شوينـكهـوتـهـی نهو پـروـسـهـيـهـه. لهو پـروـسـهـيـهـدا وهـك كالا له بهـرهـمهـ ميدياييهـكان دپروان و پـروـسـهـی بهـرهـمهـپـنـان، بـلاوكـردنـهـوه، داواكـردن و بهـكارهـپـنـيش له بازاردا پهـپـرهـوی لـيـدهـكـهـن. واته هـهـروهـك چـون چـونايـهـتی، كوايـتی و نـرخـی كالايـهـك له هـهـلـسـهـنـگـانـدنـی لهـگـهـل بهـرهـمهـ ركابهـرهـكهـی پيـگـهـی نهو كالايـهـ ديارـی دهـكات، هـهـر ئاواش هـهـر ميديايـهـك كوايـتی و بهـهـاكـهـی، پيـگـهـكهـی ديارـی دهـكات و تهـنـانـهـت ريژهـی وهـرگـهـكـانيـشـی ديارـی دهـكات. نهـم بارودـوخـهـش پيـگـهـيـهـكـی باش دهـداته وهـرگـهـر ياخود بهـكارهـپـن و هـهـر جـوره سياسهـتـړـيـهـكـيش بهـيـن لهـبهـرچاوه گـرتـنی خـواسـتهـكانی وهـرگـهـر سـهـركـهـوتـوو نابـيـت. بـويـه نهـوه خـواسـتهـكانی وهـرگـهـر كه له ريگـهـی نـرخـهـكانهـوه تايـبهـتمـهـندی سـهـرچاوهـكان ئاـراستهـ دهـكات بـو گـهـشـتن به ئامانـجـهـكانی ميدياـكه. نهـم پـروـسـهـيـهـه دهردهـخات كه لـوجيـكي بهـرهـمهـپـنـان، بـلاوكـردنـهـوه، بهـكارهـپـنـانی كالا و بهـرهـمهـ ميدياييهـكان له هـهـلومـهـرجی ئيـستـادا، بهـهوـی بهـبازرگانی بوونی ميدياكانهـوه، بـوتـه شوينـكهـوتـهـی لـوجيـكي بازار و خـوازياری سياسهـتـړـيـهـك ريـكـخـراوه لهـگـهـل بهـرهـمهـپـنـانی كالا و بهـرهـمهـكـانيـتر (محمدي، 1387، لاپهـره ٨١). مهـك كويل و سـيـسـون (١٩٨٦) ئامـاژه بـو نهـوه دهـكـهـن كه سياسهـتـړـيـهـك ميديايی بهـشـيـكه له سياسهـتـړـيـهـك گشتی كه پيويستی و ناپيويستـهـكان و شـيـوازی ديارـيـكـردنـی سـهـرچاوهـكان له بـواری ميدياكاندا وهـك (خاوهـندارپـتي، ريـكـخـراوه، ياسادانان، ناوهـپـوك، بـلاوكـردنـهـوه، دهـست پـراگـهـشـتن و بابـهـت هاوشـيـوهـكان) ئاـراسته دهـكات (جهرمی، ١٣٩٥، لاپهـره ١٢).

ئەنجامگیری:

ئەو گۆرانکارییە خێرایە لە دەیهکانی دوایدا لە راگەیاندن و میدیادا ھاوۆتە ئاراو، سیاسەتپێژی کردوو بە کاریکی پێویست بۆ ناوێند و دامەزرانو میدیاییەکان. ھەر کۆمەڵگەیک سیاسەتیکى میدیایی ھەبە، کە لە رێگەى دەزگا دەولەتییەکان یان پەرلەمان و حکومەت و رێکخراو پەيوەندیدارەکانەو دادەپێژریت و ئاراستە دەکریت.

ئەگەرچی ھەندى کات ئەم سیاسەتانەش، بەرلەوێ بەشیوازیکی راشکاو و روون و بەشیوہیەکی رێکخراو دەرکەون، ناروون و بەربلاون. دەکرێ سیاسەتى میدیایی زۆر گشتى بێت و بەتەنیا گرنگى بە ئامانج و بنەماکان بەدات، یاخوود بچیتە ناو وردەکارییەکانەو و وەک دەستوریک بدرێ بەسەر میدیاکاندا. یاخوود دەکرێ ئەم سیاسەتانە لە دەستوری ولات یاخوود یاسا دەرچووہکان لەلایەن پەرلەمانەو، لە سیاسەتى گشتى ولاتدا، یان لە رێنماییەکانى رێکخراو و دامەزرانو جیاوازەکاندا، لە شیوہى کۆمەڵیک بنەما و ئەرکی ئەخلاقی پێشەى راگەیاندنەکاندا رەنگ بەداتەو. یونسکۆ (۱۹۷۴) بەم شیوہیە باس لە سیاسەتپێژی لە ولاتە جیاوازەکاندا دەکات: ھەر دەولەتیک ھەلگری جۆریک لە سیاسەتپێزییە بۆ میدیا. ھەندى کات سیاسەتپێزەکان زیاد لەوہى کە بە سەریخی و دیاریکراو ھەبن، ناروون و بەربلاون.

راستیەیکەى لە وەلامى ئەو پرسیارەشدا کە بۆچی پێویستمان بە سیاسەتپێزییە، دەکرێ بڵین میدیاکان ھۆکاری کۆمەڵایەتى و کولتوریکى گرنگ لە کۆمەڵگەکاندا و دەتوانن لە پڕۆسە کۆمەڵایەتى و کولتوریکەکانى کۆمەڵگەدا رۆلی کاریگەریان ھەبێت. میدیاکانى ھەریمی کوردستان بە جیاوازییەکانیانەو لەرووی بەرھەم و ئایدۆلۆژیاکانیانەو پێویستیان بە دانان و پێشکەشکردنى سیاسەتیکى میدیایی گونجاو بەشیوہیک ھەمویان کۆبکاتەو لە پاراستنى ئامانجە نەتەوہییەکان و خزمەت بە کولتورى کوردی و بەدەستھێنانى متمانەى کۆمەڵایەتى. چونکە سیاسەتپێژی ھۆکاریکە بۆ ھەماھەنگى کاروچالاکییە میدیاییەکان بۆ گەشتن بە ئامانجیکى سەرەکی کە پاراستنى بەھا کولتوریکى و نەتەوہییەکانى نەتەوہیکە. بەبێ سیاسەتپێزییەکی دیاریکراو، ئەگەرى لادانى میدیاکان لە ئامانجەکانیان زیاد دەبێت.

ھەرۆھە لە ئەنجامى ئەو پێدراو و بەلگە زانستییانەى کە لە میانى توێژینەوہکەدا خرانەروو، دەرەکەوێت کە ھەریمی کوردستان لە چەند روویەکەو زیاتر پێویستى بە دارشتن و بەرکارکردنى سیاسەتى میدیایی ھەبە: ھەریمی کوردستان خاوەنى کیان و دەولەتیکى سەربەخۆ و دانپێدانراو نیە؛ ھەرەشەى شوناسی و کلتورى و سیاسى و ئەمنى و ئاسایشى و ... لە دراوسێکانیەو لەسەرە؛ ململانێ ناوخۆییەکان درزی فراوانیان لە نێوان پەيامى میدیایی و بواریەکانى چاکەى گشتیدا دروست کردوو؛ زیاتر لەوہش جەنگیکى بەردەوامى تایی و تیرۆر دەورى تەنیوہ، بۆیە سیاسەتى میدیایی زیاتر لە ھەر کۆمەڵگەیک بۆ کۆمەڵگەى کوردی پێویستە و دەبێت جێى بابەخى لەیەنە پەيوەندیدارەکان بێت.

پێویستە و گرنگیشە پڕۆسەى سیاسەتپێژی بە ئاگاییەو ئەنجام بدریت بۆئەو چالاکییەکانى میدیاکان، بەشیوازیکی دروست ئاراستە بکات. ئەم توێژینەوہیە بە مەبەستى خستەرووی واتایەکی

دروست له سیاستپریځی میدیای و ګرنګی هه بوونی بو میدیاکانی هه ړیمی کوردستان ناماده کړاوه. نه نجامه وه ده ستهاتووه کانی نه تویځینه وه په خستنه پړوی چه مک و ګرنګیه کانی سیاستپریځی میدیایه. بو نه و مه به سته ش تویځه به به کارهینانی نه ده بیاتی تویځینه وه و سه چاوه کانی نه و بواره له دانانی سیاستی میدیاییدا به شیوه په کی کورت و پوخت خستووه ته ورو.

سه چاوه کان

- Chin, Y. c. (2011) Policy process, policy learning, and the role of the provincial media in China, *Media, Culture & Society journal*, 193-210 ,
- Donk, V. d. (2005) Media Policy for the Digital Age . *The Netherlands Scientific Council for Government Policy, Amsterdam University Press*.
- اجتماعی-فرهنگی، م. پ. (۱۳۹۶). مباحثی پیرامون سیاستگذاری در حوزه رسانه و ارتباطات جمعی (۱). دفتر: مطالعات فرهنگی، ۱-۳۲.
- اربطانی، ط. ر. (۱۳۹۴). پژوهشی بنیادین در حوزه مفاهیم نظری سیاستگذاری رسانه‌ای. مدیریت دولتی، دوره ۷، شماره ۳، ۴۸۱-۵۰۴.
- اربطانی، ط. ر. (۱۳۹۵). سیاستگذاری رسانه‌ای. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- آشوری، د. (۱۳۹۴). دانشنامه سیاسی (فرهنگ اصطلاحات و مکتب‌های سیاسی) (وه‌شانی چاپ بیست و چهارم). تهران: انتشارات مروارید.
- بشیر، د. ط. (۱۳۹۶). طراحی مدل سیاستگذاری رسانه‌ای اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی مبتنی بر رویکرد همگرایی محتوایی. فصلنامه پژوهشهای ارتباطی- سال بیست و چهارم/ شماره ۲، ۹-۳۰.
- بهرامپور، ش. (۱۳۸۳ش). ضرورت تجدید نظر در سیاستگذاری رسانه ای و مطبوعاتی. فصلنامه مطالعاتی و تحقیقاتی وسایل ارتباط جمعی، سال پانزدهم، شماره ۲، ۷۲.
- بیات، غ. خ. (۱۳۹۶). سیاستگذاری رسانه مطلوب در جمهوری اسلامی ایران. دوفصلنامه علمی- پژوهشی دین و ارتباطات، ۲(۵۲)، ۱۰۵-۱۳۱.
- جهرمی، س. ج. (۱۳۹۵). پیامدهای هم گرایی اینترنت و تلویزیون بر سیاستگذاری رسانه‌ای در ایران. مطالعات فرهنگ و ارتباطات، سال هفدهم، شماره سی و چهارم.
- حبیب‌زاده ملکی، ا. (۱۳۹۴). رسانه‌شناسی. تهران: جامعه‌شناسان.
- خاشعی، و. (۱۳۹۱). ارائه الگوی مطلوب تدوین سیاست‌های رسانه‌ای. رسانه، ۱، ۲۹-۶۶.
- د. هیرش ره‌سول، د. کاروان عه‌لی. (۲۰۱۹). راگه‌یاندنی نیشتمانی (بایه‌خی بو هه ړیمی کوردستان و ئاسته‌نگه کانی به‌رده‌می). سلیمانی: چاپخانه‌ی حه‌مدی.
- دکتر علی حیدری، دکتر سید حسین شرف‌الدین، دکتر مهدی هاشمی. (۱۳۹۸). سیاستگذاری رسانه‌ای در سیاستگذاری عمومی با استفادی از تکنیک مدل‌سازی ساختاری تفسیری. فصلنامه پژوهشهای

- ارتباطی، ۲۶، ۹-۲۶.
- دیگران، سون ویندال و. (۱۳۷۶). کاربرد نظریه‌های ارتباطات. (ع. دهقان، وه‌رگیر) تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- ره‌سوول، ه. (۲۰۰۹). ئازادی راده‌رپرین له رۆژنامه‌نوسی کوردیدا. سلیمانی: له کتێبه چاپکراوه‌کانی رۆژنامه‌ی چاودێر.
- سید محمد علی دیباجی، زهرا ریسی‌میرزایی. (۱۳۹۰). پرداختن به فلسفه رسانه. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، ۲.
- طاهر روشندل اربطانی، علی حیدری. (تابستان ۹۷). طراحی مدل سیاستگذاری رسانه‌ای سازمان تامین اجتماعی ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هجدهم (۶۹)، ۱۲۹-۱۵۷.
- طاهر روشندل اربطانی، علی حیدری. (تابستان ۹۷). طراحی مدل سیاستگذاری رسانه‌ای سازمان تامین اجتماعی ایران. فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هجدهم، شماره ۶۹، ۱۲۹-۱۵۷.
- کاسمانی، د. ب. (۱۳۹۶). شناسایی و طبقه‌بندی زمینه‌های سیاستگذاری عمومی فضای مجازی. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، ۲۷-۵۳.
- کوایل، د. م. (۱۳۸۳). سیاستگذاری رسانه‌ای. (ت. م. هاشمی، پید‌اچوونکار) فصلنامه مطالعاتی و تحقیقاتی وسایل ارتباط جمعی، ۲، ۳۹-۶۰.
- کوین بی. سمیث، کریستور دلیوو. لاریمر. (۱۳۹۶). درآمدی نظری بر سیاست عمومی. (ب. عطارزاده، وه‌رگیر) تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- لبافی، ط. ر. (۱۳۹۱). تبیین عوامل موثر بر فرامند سیاست گذاری رسانه‌ای در سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. رسانه، ۱۳۱-۱۴۸.
- محمد، د. (۲۰۱۷). رۆژنامه‌نووس و تاوانه‌کانی پاگه‌یانندن. سلیمانی: له بڵاکراوه‌کانی ده‌زگای رۆشنییری جه‌مال عیرفان.
- محمدی، ح. (1387). سیاستگذاری رسانه‌ای. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی (پژوهش و سنجش)، دوره 15، شماره 53.
- معتمدنژاد، ک. (1383). یونسکو و سیاستگذاری ملی ارتباطات در کشورهای در حال توسعه. فصلنامه مطالعاتی و تحقیقاتی وسایل ارتباط جمعی (رسانه)، دوره 15، شماره 2.
- ئیم، م. ه. (۱۳۸۰). مطالعه خط‌مشی عمومی. (ع. م. گلشن، وه‌رگیر) تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.